

יחלפה התקופה שבה נשיא בית המשפט העליון היה דומיננטי

לקראת צאת ספרו "לפני המהפכה - משפט ופוליטיקה בעידן התמימות", שר המשפטים לשעבר פרופ' דניאל פרידמן מסכם את תקופת כהונתו של הנשיא גרוניס ("ההתפתחות בתקופתו הייתה חיובית"), מתנגד לחרם שנכפה על השופטים בעקבות משוב השופטים ("הדבר מעורר אי נוחות בצד שאלה בדבר העצמאות השיפוטית") ומחמיא ליהודה וינשטיין אף שהוא מוטרד עמוקות ממעמד היועץ

שלומי שני (שמחי)

לגופו. מתברר שמאז תחילת המשפט במ- חוזי ועד שהסתיים לאחרונה בעליון חלפו כעשר שנים. אמנם הצדדים ביקשו להחזירו למחוזי לפני שחזר שוב לעליון, ועדיין זה פרק זמן לא סביר לדיון בתיק פלילי כזה.

מה דעתך על החרם שהטיל הנשיא גרוניס על הוועד המרכזי של לשכת עורכי הדין בעקבות משוב השופטים?

בלי להידרש לשאלת המשוב עצמו, החרם אינו צעד ראוי. הבעיה הנוספת היא שהשופטים בכל הערכאות נשמעו לחרם הזה. עצמאות שיפוטית משמעותה לא רק שה-

התיקים, בנוהל דחיית דיונים ובנוהל שמי-עה רציפה של תיקים פליליים. האם לדעתך המערכת אכן במגמת שיפור?

תקנות סדרי הדין הן בסופו של דבר בסמכותו של שר המשפטים. לא ידוע לי מה מקור הסמכות של נשיא בית המשפט העליון לתת הוראות לערכאות נמוכות שלא במסגרת פסק דין. לגופו של עניין, גם לא ידוע לי על שיפור מהותי בכל הנוגע לסיום מהיר של תיקים.

אזכיר למשל את פסק הדין שהרשיע על בסיס חלומות מודחקים, שבעיניי הוא שגוי

פרופ' פרידמן, כיצד היית מסכם את כהונתו של הנשיא היוצא גרוניס?

ההתפתחות בתקופתו, שהשתקפה בהתמנות מסוימת באקטיביזם השיפוטי, הייתה חיובית. הדבר בא לביטוי למשל בכך שבמצע "צוק איתן" לא הוגשו עתירות לבג"ץ נגד המבצע או אופן ביצועו. הדבר מלמד שהתחושה כיום היא שאין לעתירות כאלה סיכוי, בעוד שבתקופת נשיאותם של ברק וביניש גררו מבצעים צבאיים כמעט תמיד עתירות מסוג זה תוך כדי הלחימה. אולם במובן מסוים חלפה התקופה שבה הנשיא היה דומיננטי וקבע את הקו של בית המשפט כפי שהיה בעבר בתקופתם של שמגר ושל ברק. אחת הסיבות לכך היא שתקופת כהונתו של גרוניס הייתה קצרה יחסית, ועל כן יכולתו להשפיע פחתה. לכך מתווספת העובדה שלנשיאים שמגר וברק הייתה לא רק תקופת נשיאות ממושכת אלא גם תקופת כהונה ממושכת כשופטים בעליון. התוצאה היא כמובן שבית המשפט יותר פלורליסטי ויותר מגוון.

גרוניס ביקש לצמצם את הביקורת השיפוטית, אבל במקרים לא מעטים נותר בדעת מיעוט, למשל בפסק הדין בעניין המסתננים. כיצד אתה מפרש זאת?

ברור שהגישה האקטיביסטית בבית המשפט העליון לא חלפה מהעולם ויש לה עדיין השפעה בולטת, אם כי פחותה בהשוואה לתקופות הקודמות. עם זאת, הייתה לגרוניס השפעה, למשל בהחלטתו המוצדקת לא רק לדחות את העתירה נגד מתן פרס ישראל אלא גם להטיל הוצאות על העותרים. הוא גם הוביל את דעת הרוב בפסקי הדין שבאחד מהם דחה בג"ץ את העתירה נגד חוק ועדות הקבלה ובשני דחה את העתירה להתערבות בהחלטת הממשלה בעניין יצוא הגז.

במסגרת המלחמה בעומס התיקים התגאה הנשיא היוצא גרוניס בצמצום מלאי

"חוק המשילות לא תרם למשילות. הוא העלה את אחוז החסימה, שספק אם ישפיע על המשילות, וגם עניין זה תלוי ועומד בבג"ץ. אחת הבעיות המרכזיות של המשילות היא מעמד היועצים המשפטיים בכלל והיועץ המשפטי לממשלה בפרט"

"נוהל דחיית דיונים? לא ידוע לי מה מקור הסמכות לתת הוראות לערכאות נמוכות". פרופ' פרידמן ביום עיון שנערך לאחרונה בלשכה

זו. האם לא ראוי לטעמך להטיל מגבלות מסוימות?

אינני מכיר את מקור הסמכות של היועץ לעשות זאת. לא מדובר בהמלצות אלא בפ־קודות שהן למעשה חקיקה, ולמיטב הב־נתי החוק לא הקנה ליועץ סמכות לחוקק או לפקד על הממשלה. לצערי מה שקרוי חוק המשילות, שחוקק לאחרונה, לא תרם למשילות. הוא העלה את אחוז החסימה, שספק אם ישפיע על המשילות, וגם עניין זה תלוי ועומד בבג"ץ. אחת הבעיות המרכזיות של המשילות היא מעמד היועצים המשפטיים בכלל והיועץ המשפטי לממשלה בפרט, והסמכות שכביכול יש לו לתת הוראות לממשלה. אני רואה קושי גדול בכך שפקיד, בכיר ככל שיהיה, עושה זאת. המצב שבו היועץ המשפטי מחלק הוראות לממשלה כאילו הוא מפקד של איזו קבוצת טירונים אינו מתקבל על הדעת, והוא עלבון לדמוקרטיה ולשלטון במדינה.

אתה בעד מינוי שופטים מהשוק הפרטי, אבל גם היועץ המשפטי לממשלה מגיע היום מהשוק הפרטי, ולמרות זאת אינך שבע רצון מפעולותיו. האם הבעיה נובעת אפוא מהרקע שממנו מגיע האיש לתפקיד או היא מובנית בתפקיד?

מינוי אישים מהשוק הפרטי ליועץ המ־שפטי וגם לכל ערכאות השיפוט משקף מגמה נכונה. היועץ וינשטיין עשה הרבה

צילום: יוסי זמיר

וקשה להניח שתוכל להיות לה השפעה דר־מטית על בית המשפט. אני משער שהקו האקטיביסטי שהיה בתקופתו של ברק ימ־שיך להיות מתון, אבל לא הרבה יותר מזה. קשה לדעת אם יהיה לבית המשפט העוז לקבוע הלכות שיאפשרו לו לסגת מהמה־פכה המשפטית ולצמצם את מספר הפניות אליו.

אנחנו מצויים בעיצומה של תקופת בחירות. היועץ המשפטי לממשלה פרסם לאחרונה קובץ הנחיות לחברי הממשלה ובהן מגבלות על הפעלת סמכותם בתקופה

שופט לא יהיה נתון להשפעות מחוץ למע־רכת אלא שיהיה גם עצמאי בתוך המערכת. אין לי מידע בנושא, אבל אני בכלל לא בטוח שכל השופטים חשבו שהחרם נכון, ולמרות זאת הם נשמעו לו. זה מעורר אי נוחות בצד שאלה בדבר העצמאות השיפוטית.

כיצד אתה צופה שבית המשפט העליון ייראה בתקופתה של הנשיאה החדשה נאור?

אני לא צופה שינוי משמעותי. כמו במק־רה של גרוניס, גם הכהונה של הנשיאה נאור תהיה לתקופה לא ארוכה של כשלוש שנים,

על רמה נאותה של ודאות משפטית. אותה תקופה קלאסית – של שופטים דוגמת אג' רנט, זוסמן ולנדוי – יצרה איזושהי אמונה, אולי תמימה, שכך הדברים יישארו, ואולי המשפט יכול לשמש מזור לכל בעיות העור לם גם מחוץ לתחומו. אבל התברר שכאשר המשפט חורג מתחומו הוא משבש את פעולתן של מערכות השלטון האחרות ובה בעת משבש גם את פעולתו הוא.

כיצד משתלב הספר עם הגישה שהובאה בספרך האחרון "הארנק והחרב"?

"הארנק והחרב" מתרכז בהתרחשויות הפוליטיות והמשפטיות בתקופת המהפכה המשפטית, כלומר משנות ה-80 ועד ימינו, והוא מצביע על כך שהמשפט קיבל על עצמו משימה שהוא לא יכול לעמוד בה. מערכת המשפט הייתה לשותפה בניהול ענייני המדינה, והתוצאה היא שיבוש בפעולתן של הרשויות האחרות בצד שיבוש בפעולת בתי המשפט.

הספר שאמור לצאת בקרוב עוסק במשפט ובפוליטיקה מתקופת השלטון העות'מאני ועד למלחמת יום הכיפורים, והדגש הוא על עשרים וחמש השנים הראשונות מקום המדינה. הספר מבוסס על אותה הנחה שבבסיס "הארנק והחרב", היינו שיש השפעה הדדית בין המשפט ובין הפוליטיקה. ההנחה הנוספת היא שההיסטוריה של המשפט אינה עצמאית ונפרדת אלא היא חלק מההיסטוריה של המדינה.

לסיים, מה הדבר הראשון שצריך לעשות שר המשפטים הבא?

בשלב הראשון חייבים להבהיר שתפקידו של היועץ המשפטי הוא לסייע לממשלה להגשים את מדיניותה במסגרת החוק, ושר חוות דעתו אינה מחייבת את הממשלה. צריך גם לקבוע שהממשלה זכאית לייצוג בבית המשפט והיועץ המשפטי אינו רשאי לסתום את פיה על ידי כך שיסרב לייצגה, וכי במקרה כזה היא זכאית לייצוג על ידי פרקליט אחר. זהו התנאי הבסיסי להחזרת המשילות למדינה.

כריכת ספרו האחרון של פרופ' פרידמן

ולראות כיצד תוכל גרסטל לתפקד במסגרת הקיימת, ואולי יהיו לה המלצות לשיפור ולחקיקה מתאימה.

בקרוב יצא ספרך "לפני המהפכה – משפט ופוליטיקה בעידן התמימות". האם לשיטתך אבדה התמימות ואינה עוד?

בתקופה שלפני המהפכה הצליחה מערכת המשפט מאוד, במידה רבה בזכות העובדה שהמשפט ידע להגדיר את תחומו, הכיר בכך שיש נושאים שאינם שפטים וידע לשמור

"המצב שבו היועץ המשפטי מחלק הוראות לממשלה כאילו הוא מפקד של איזו קבוצת טירונים אינו מתקבל על הדעת, והוא עלבון לדמוקרטיה ולשלטון במדינה. צריך לשנותו, במידת הצורך באמצעות חקיקה. כל עוד נמשך המצב הקיים, אין סיכוי להחזיר את המשילות למדינה"

דברים נכונים, ועמדותיו המתונות יחסית בנוגע להעמדה לדין נכונות בעיניי. עניין ההנחיות ומתן פקודות לממשלה הוא לא המצאה שלו, אלא המשך הקו שהיה בעבר והתחזק בעקבות דברי הנשיא ברק בבג"ץ פנחסי, שלפיהם חוות הדעת של היועץ מחייבת את הממשלה. ברק נימק זאת בכך שזוהי המסורת מאז ימי הוועדה שאגרנט עמד בראשה. אבל אותה ועדה קבעה את ההפך, כלומר שחוות דעתו של היועץ אינה מחייבת את הממשלה. ברוח זו המליצה גם ועדת שמגר לעניין היועץ המשפטי. הקו ההופך את היועץ למפקד של הממשלה הוא שגוי וצריך לשנותו, במידת הצורך באמצעות חקיקה. כל עוד נמשך המצב הקיים, אין סיכוי להחזיר את המשילות למדינה.

מאז מינוים של חנן מלצר ושל יורם דני ציגור בתקופתך כהונתך כשר משפטים לא ראינו מינויים נוספים מהשוק הפרטי לבית המשפט העליון. האם חסרים מינויים נוספים מהסוג הזה?

האיזון מחייב שהשופטים בכלל הער-כאות יהיו אישים שצברו ניסיון רב מחוץ לשירות הציבורי, שהוא ניסיון חשוב אבל לא מספיק. מינוי שופטים מהשוק הפרטי הוכיח את עצמו ויש לו השפעה חיובית על בתי המשפט, לרבות בית המשפט העליון. אני מקווה שמינויים כאלה יימשכו.

כיצד היית מסכם את כהונתה של ציפי לבני כשרת משפטים?

כהונתה הייתה קצרה יחסית, אבל ראוי לציין את הבקרה על מערכת התביעה שקמה בתקופתה. לצערי הדבר לא נעשה באמצעות חקיקה כפי שראוי לעשות, וסמכויות המבקר אינן מספיקות. המינוי של הילה גרסטל מצוין, אבל היא לא צריכה להיות כפופה ליועץ המשפטי אלא להפך – הוא צריך להיות נתון לביקורת שלה. התוצאה שהושגה היא דוגמה נוספת לכוח המופרז של היועץ המשפטי, שכמעט אי אפשר לעשות משהו בתחום המשפט ללא הסכמתו. אבל צריך להמתין עוד פרק זמן